

PTT FAALİYETLERİNİN EKONOMİK SONUÇLARI

(1980 - 1986)

(VIII7)

Prof. Dr. Ahmet GÖKÇEN/Prof. Dr. Enis ÖKSÜZ

A. Ulaştırma ve Haberleşmenin Endüstrilerarası Bağlantıları :

Türkiye ekonomisi plânlı döneme girdiğinden bu yana büyüme ve kalkınma yanında ekonomik yapısını da değiştirmeye çalışmaktadır. Böylece, Türkiye ekonomisi tarımdan sanayiye ve hizmetler kesimine doğru kayarak yapı değişikliğine maruz kalmaktadır. Meydana gelen bu yapı değişikliği ile ekonomi içinde sanayi ve hizmetler kesiminin, üretim, istihdam, ihracat gibi yönlerden ağırlığı giderek artmaktadır. Hizmetler kesimi içinde de ulaştırma ve haberleşmenin nisbi önemi daha hızlı artmaktadır. Onun için bu kesimdeki gelişmeler aynı zamanda diğer sektörlerde de hızlı gelişmelere sebep olmaktadır. Bunu sektörler aarsındaki bağlantıların incelenmesinden de görmek mümkündür.

Haberleşme hizmetlerinin diğer sektörlerle olan sıkı bağlantılarından ötürü bu sektördeki gelişmeler diğer sektörlerde de hızlı bir gelişmeye yol açmakta ve ekonomide yapı değişikliğine, sanayileşmeye ve kalkınmaya müsbet yönde tesir etmektedir. Söz konusu sektördeki gelişmenin diğer sektörlerle ne ölçüde etki ettiğini endüstrilerarası akım tabloları (Girdi-Çıktı tabloları) ile ölçmek mümkündür.

Herhangi bir sektörün diğer sektörlerden aldığı ve onlara sattığı ara girdilerinin toplam üretim içindeki yeri veya sektörlerin birbirlerine sağladıkları mal ve hizmet miktarları ile üretim miktarları arasındaki ilişki, sektörler arasındaki bağımlaşmayı ortaya koyar. Böylece her bir sektörün doğrudan ve dolaylı olarak kullandıkları faktör miktarları ile diğer üretici sektörler ve nihai talep sektörleriyle olan ilişkileri görülebilir. Meselâ bir sektör diğer kesimlerden önemli ölçüde girdi alıyorsa, bu sektörün gelişmesi kendisine girdi veren diğer sektörlerin gelişmesini de hızlandıracaktır. Aynı şekilde kendisinin ürettiği mal ve hizmeti girdi olarak kullanan diğer sektörlerin de gelişmesi teşvik edilmiş olacaktır. Böylece sektörün ekonomi içindeki etkinliğini

belirleme imkânı elde edilebilmektedir. Söz konusu etkinliği gösteren unsur ise, sektörün geriye ve ileriye doğru bağlantı etkileridir. Herhangi bir sektörün kendisine girdi veren sektörlerle ilişkisine «geriye doğru bağlantılar», bu sektörün ürettiği malları girdi olarak kullanan sektörlerle ilişkileri ise «ileriye doğru bağlantılar» olarak adlandırılır. İleriye ve geriye doğru bağlantı katsayıları doğrudan ileriye ve geriye doğru bağlantı katsayıları olup girdi katsayılarından hesaplanmakta ve doğrudan mal ve hizmet akımlarını göstermektedir. Her bir sektörün doğrudan ve dolaylı geriye ve ileriye bağlantı katsayıları ise endüstrilerarası akım ile ilgili ters matrisin sütun ve sıra toplamlarından bulunur. Buna göre toplam geriye bağ etkisi, o sektördeki bir birim nihai talep artışı için diğer sektörlerde ne kadar üretim artışı olması gerektiğini, toplam ileriye bağ etkisi, diğer sektörlerde birer birimlik üretim artışları için bu sektörün ne kadar girdi üretmesi gerektiğini gösterir ki, aynı zamanda birincisi o sektörün ekonomiyi etkileme potansiyelini, ikincisi ise o sektörün ekonominin genel talep şartlarından etkilenme derecesini ifade eder. Diğer bir deyimle geriye doğru bağlantı katsayıları ekonomiyi etkileme, ileriye doğru bağlantı katsayıları ise ekonominin genel talep şartlarına karşı duyarlılık derecesini gösterir. Etkileme ve etkilenme potansiyelleri yüksek olan sektörlerle de «anahtar sektörler» adı verilir. Sektörler arasındaki ilişkilerin bilinmesi ve böylece bir sektörün gelişmesinin diğer kesimleri ne derece etkilendiğinin ortaya çıkartılması, izlenecek ekonomi politikası ve strateji tercih ve tayininde önemli olmaktadır. Sektörler arasındaki ileriye ve geriye doğru etkileşimin artması ekonomide sektörlerarası ve sektör içi bağımlılığı arttırarak ekonomik bütünleşmeyi ve yapı değişikliğini hızlandırmaktadır.

Türkiye ekonomisi için 1979 yılıyla ilgili ve 1987'de hazırlanabilen 64 sektörlü endüstrilerarası akım tablosuna göre ulaştırma ve haberleşme sektörleriyle ilgili ileriye ve geriye bağ etkileri aşağıda verilmektedir.

TABLO : 1

Ulaştırma Sektörü Bağ Etkileri (1979)

Sektör No.	Sektör İsmi	Geriye Bağ	İleriye Bağ
56	Demiryolu taşıma	0,448053	0,162173
57	Diğer kara taşıma	0,352532	3,194566
58	Deniz yolu taşıma	0,523188	0,227944
59	Hava yolu taşıma	0,293234	1,144275
60	Haberleşme	0,174463	0,172016

TABLO : 2

Ulaştırma Sektörü Toplam Bağ Etkileri (1979)

Sektör No.	Sektör İsmi	Toplam Geriye		Toplam İleriye	
		Bağ	Sıra No.	Bağ	Sıra No.
56	Demir yolu taşıma	1,72664	44	1,29102	34
57	Diğer kara taşıma	1,60391	49	6,31232	3
58	Deniz yolu taşıma	1,88627	35	1,40244	28
59	Hava yolu taşıma	3,05232	1	1,17142	44
60	Haberleşme	1,25431	58	1,33820	31

Tablodan da görüldüğü gibi ulaştırma sektörleri içinde geriye bağ etkisi en yüksek sektör Hava Yolu Taşıma olup bu sektör aynı zamanda 64 sektör içinde birinci sırayı almaktadır. Bunu sıra ile Deniz Yolu, Demir Yolu, Diğer Kara Taşıma ve Haberleşme takip etmektedir.

İleriye bağ etkisi en yüksek sektör ise diğer kara taşıma olup 64 sektör içindeki yeri 3. ncü sıradır.

Haberleşme hizmetlerinin geriye bağ etkileri teknolojik gelişmelere paralel olarak azalması beklenmekle beraber 1968 ve 1979 katsayıları mukayese edildiğinde bağ etkisinin önemli bir azalma göstermediği izlenmektedir. 1968'de 1,28090 olan katsayı, 1979'da 1,25431 olarak gerçekleşmiştir. Bu da bize haberleşme hizmetlerinin yerine getirilmesi için diğer sektörlerden girdi talebinin önemini muhafaza ettiğini göstermektedir. Haberleşme sektörünün ileriye bağ etkisi ise devamlı artmaktadır. Nitekim Türkiye ekonomisi için çeşitli dönemlerde (1968, 1973, 1979)'da yapılan endüstrilerarası akım tablolarında söz konusu katsayılar 1,23461'den 1,33820'ye yükselmiştir. Bu da bize haberleşme hizmetlerinin diğer sektörlerle karşı duyarlılığının yüksek olduğunu göstermektedir. Diğer bir deyimle haberleşme hizmetlerinin diğer sektörlerin katma değer artışlarıyla sıkı ilişki içinde olduğunu ifade etmektedir. Haberleşme sektörünün 64 sektör içerisinde 31. duyarlılık sırasında bulunması yukarıdaki ifadeleri ayrıca doğrulamaktadır.

B. PTT GELİR VE GİDERLERİ

1 — Genel Olarak Gelir ve Giderler :

PTT gelir ve giderlerindeki artışlar yıldan yıla değişmektedir. Genel olarak gelirlerdeki artış hızı giderlerdeki artış hızlarından daha fazladır. Buna bağlı olarak kârlardaki artışlarda yıldan yıla farklılıklar göstermektedir.

TABLO : 3

PTT Gelir ve Giderleri (Milyon TL.)

	Gelir	Artış %	Gider	Artış %	Kâr	Artış %	Yıllık Enflasyon (Toptan Eşya)
1980	35.291.3	115.6	28.730.0	70.0	6.561.3	23.5	107.2
1981	54.956.8	55.7	41.333.3	43.9	13.623.4	107.6	36.8
1982	73.787.9	34.3	55.784.6	35.0	18.039.2	32.4	25.2
1983	114.827.1	55.6	91.896.0	64.7	22.931.1	27.1	30.0
1984	233.168.6	103.1	143.687.7	56.3	89.480.9	290.2	52.0
1985	362.939.4	55.7	199.538.9	33.9	163.400.5	80.6	40.0
1986	552.082.6	52.1	375.972.2	88.4	176.110.5	7,2	26,7

Tabloya baktığımız zamanda gelirlerdeki artış hızlarının yıllar itibariyle oldukça farklı olduğu görülmektedir. 1980'in gelirdeki artış %115.6 iken 1981 ve 1982'de artış nisbeti düşmüş 1983 ve 1984'de ise tekrar yükselmeye başlamıştır. 1984'de % 103,1 olmuştur.

Fakat 1985 ve 1986'da artış miktarları tekrar düşerek, % 55,7 ve 52.1 olarak gerçekleşmiştir.

Benzer eğilimlere giderler açısından da müşahede edilmektedir. 1981 ve 1982'de giderlerdeki artış nisbeti düşük düzeyde kalırken, 1983'de yükselmiş, 1984 ve 1985'de tekrar düşmüş ve 1986'da da tekrar yükselmiştir.

Kârlardaki artış oranları da yıllara göre değişiklik göstermektedir. 1981 ve 1984'de önemli sıçramalar yapmıştır. Nitekim 1981'de kârlardaki artış %107,6 ve 1984'de %209.2 olmuştur. 1985'de bu artış 82,6 olurken 1986'da da artış ancak 7,8 düzeyinde kalmıştır.

Gelir-gider ve kârlardaki reel değişimleri görmek için Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlığı toptan eşya fiyat endeksi artışları ile mukayese yapılmıştır. Buna göre gelirlerdeki artışlar daima enflasyon hızının üzerinde olmuştur. Aynı durum 1985 yılı hariç giderler açısından da söz konusudur. Nitekim 1985 yılı hariç giderlerdeki artış enflasyon hızından daha yüksek olmuştur. 1985'de ise enflasyon % 40 olmasına rağmen giderlerdeki artış % 38,9 düzeyinde kalmıştır. Bu eğilimler bize giderlerde reel olarak da artış olduğunu göstermektedir.

Enflasyon ile kârları mukayese ettiğimizde durumun daha farklı olduğu görülmektedir. 1981 ile 1985 arasındaki yıllarda kârlardaki ar-

tiş enflasyon hızından daha yüksek olmuş ve reel kâr artışı meydana gelmişken, 1980 ve 1986 yıllarında kârlardaki artış enflasyon hızının gerisinde kalmıştır. Nitekim 1980'de enflasyon %107,1 iken kârlardaki artış ancak %23.5 olmuştur.

1986'da enflasyon %26,7 iken kârlardaki artış %7,8 dolayında kalmıştır ki, bu da bize reel anlamda kâr olmadığını bu yıllardaki kârın nominal kâr olarak fiyat artışlarından kaynaklandığını göstermektedir.

2 — Posta Hizmetleri

PTT'nin posta hizmetlerinde görülen gelişmelere bağlı olarak kârlılığında da artışlar meydana gelmiştir. 1980 yılına kadar gelirler giderlerden düşük kalırken, 1981'den itibaren gelirler giderlerden yüksek olmuş ve PTT bu faaliyetlerinden kâr etmeye başlamıştır.

TABLO : 4

PTT Posta Hizmetleri Gelir-Gider Durumu
(milyon TL.)

Yıllar	Gelir	% Artış	Gider	% artış	Fark	Gelir/Gider
1982	10367.8	—	9748.6	—	619.2	106.4
1983	16258.2	56.8	13645.0	40.0	2613.2	119.2
1984	26189.9	61.1	21410.3	56.9	4779.6	122.3
1985	35907.9	37,1	31698.0	48.1	4209.9	113.3
1986	47465.8	32,2	44722,9	41.1	2742.9	109.1

Posta hizmetleri 1980'de oldukça yüksek nisbetlerde zarar etmiş iken 1981 yılından itibaren kâra geçmiştir. Ancak yıllara göre kârlardaki artış miktarları farklı olmuştur. 1981'de kâra geçtikten sonra 1982'de kârını %5,1 arttırırken 1983'de %422 ve 1984'de de %82,9 arttırmış, 1985 ve 1986'da ise kârlardaki artış önceki yıllardan daha az olmuştur.

1980 yılında gelirlerle giderlerin ancak %56,2'si karşılanmıştır. 1981'den itibaren ise gelirlerin giderleri karşılama miktarları kâr dolayısıyla daha yüksektir. Bu fark 1981'de % 7,4, 1982'de % 6,4, 1983'de %19,2, 1984'de %22,3, 1985'de %13,3 ve 1986'da %6,1 olmuştur.

3— Teleks ve Telgraf Hizmetleri :

Teleks ve Telgraf hizmetlerinde, 1983 yılına kadar gelirler giderlerden daha düşük miktarlarda kalmışken bu yıldan itibaren gelirler giderlerden daha fazla olmuştur. Onun için PTT'nin bu hizmetlerinde 1983 yılına kadar zarar varken, ancak bu yıldan itibaren kâra geçebilmiştir. 1980'de gelirler ile giderlerin % 71,7'si karşılanırken, 1981'de % 94,5'i 1982'de % 68,3 ve 1983'de % 63'ü karşılanabilmiştir. Görüldüğü gibi bu yıla kadar giderlerdeki artış daha hızlı olduğundan gelirlerle karşılanabilen kısmı nisbî olarak giderek azalmıştır. Ancak 1984'den itibaren gelirler daha yüksek olduğundan kâr söz konusu olmuştur. Gelirlerin giderlerden fazlalığı 1984'de %12,1, 1985'de % 50,7 ve 1986'da % 28,5 tir.

TABLO : 5
PTT Telgraf ve Teleks Hizmetlerinde Gelir ve Gider Durumu

Yıllar	Gelir	Artış %	Gider	Artış %	Fark	(Milyon TL.) Gelir-Gider
1980	2964,9	—	4132,9	—	1168,0	71,7
1981	4758,4	60,5	3036,8	21,9	278,4	94,5
1982	5477,9	15,1	8025,1	59,3	2547,7	68,3
1983	6649,8	21,4	10547,7	31,4	3897,9	63,0
1984	13454,2	102,3	12007,2	13,8	1447,0	112,1
1985	23178,1	72,3	15379,1	28,1	7799,0	150,7
1986	27290,5	17,3	21233,6	38,1	6056,9	128,5

Tablodan da görüldüğü gibi yıllar itibariyle gelirlerdeki artış oranları oldukça farklıdır. 1981'de % 60,5 iken 1982'de % 15,1, 1983'de %21,4 ve 1984'de de büyük bir sıçrama ile % 102,3 olmuştur. Bu artış 1985'de % 72,3 ve 1986'da ise % 17,3 düzeyinde kalmıştır.

Giderlerdeki yıllık artışlar 1982 yılı hariç genellikle daha yavaş olmuştur. 1982'de % 59,3 olan artış 1983'de % 31,4 1984'de % 13,8, 1985'de % 28,1 ve 1986'da % 38,1 olmuştur.

4 — Telefon Hizmetleri :

PTT'nin en kârlı olduğu alan telefon hizmetleridir. Ancak yıllar itibariyle gelirlerdeki artışlarla giderlerdeki artış oranları farklılıklar

arzettmektedir. 1981'de gelirler % 50,1 artarken giderler % 72,4 artmıştır. Bu yıldaki kârlarda ise bir önceki yıla göre artış % 17,7 olmuştur.

1982, 1984 ve 1985 yıllarında gelirlerdeki artışlar giderlerdeki artışlardan daha yüksek, 1981, 1983 ve 1986 yıllarında ise gelirlerdeki artıştan daha düşük olmuştur. 1984 yılında kârlarda büyük bir sıçrama meydana gelmiş ve 24215,8 milyon TL.'den 83253,3 milyon TL.'ye çıkmıştır. Diğer bir deyimle % 343,8 nisbetinde bir artış meydana gelmiştir.

TABLO : 6

Telefon Hizmetlerinde Gelir ve Giderler (Milyon TL.)

Yıllar	Gelir	Artış %	Gider	Artış %	Fark	Artış %	Gelir/Gider
1980	27739,2	—	16431,4	—	11307,8	—	168
1981	41642,5	50,1	28329,7	77,4	13312,8	17,7	147
1982	57942,2	39,1	37974,9	34,0	19967,3	50,0	152
1983	91919,1	58,6	67703,3	78,3	24215,8	21,3	135
1984	193524,5	110,0	110271,2	62,9	83253,3	343,8	17
1985	303853,4	57,0	152461,8	38,3	151391,6	81,8	199
1986	477526,3	57,1	310015,7	103,3	167310,6	10,5	154

Tablodan da görüldüğü gibi gelirler giderlerden daha yüksektir. Ancak yıllara göre gelirlerin giderlerden yükseklik farkları değişmektedir. 1980'de gelirler giderlerden % 65,8 nisbetinde fazla iken bu oran 1981'de % 47, 1982'de % 52,6 ve 1983'de % 35,8 olmuştur. 1984'de fark %75,5 1985'de % 99,3 olmuştur. 1986'da ise % 54'e gerilemiştir. Görüldüğü gibi kârlılıkta biraz azalma vardır.

C. Telefon Talepleri, Dağılımı, Kapasite ve Karşılama Durumu :

TABLO : 7

PP'nin Telefon Taleplerini Karşılama Durumu

Yıllar	Toplam Abone		Bekley.		Toplam Talep		Karşılama Yüzdesi
	(1000)	Artış %	(1000)	Artış %	(1000)	Artış %	
1980	1,147,8	—	1,626,8	—	2,774,6	—	41,4
1981	1,301,6	13,4	1,591,2	2,3	2,892,8	4,3	45,0
1982	1,502,0	15,4	1,750,3	10,0	3,252,3	12,4	46,2
1983	1,673,2	11,4	1,825,3	4,3	3,498,5	7,6	47,8
1984	1,949,1	16,5	1,832,9	0,4	3,782,0	8,1	51,5
1985	2,259,3	15,9	1,807,2	1,4	4,066,5	7,5	55,6
1986	2,794,0	23,7	2,101,0	16,3	4,895,0	20,4	57,1

Görüldüğü gibi telefon taleplerinin karşılama yüzdesi devamlı artış göstermektedir. Nitekim söz konusu oran 1980'de % 41,4 iken muntazam bir artışla 1986'da % 57,1'e çıkmıştır. Bununla beraber bölgelere göre karşılama oranları çok değişmektedir. Yatırım imkânlarındaki artış ve teknolojik gelişmeler telefon santral üretimini artırdığından bekleme müddetleri miktarının giderek azalması beklenmelidir. Nitekim abone sayılarındaki yıllık artış oranları bekleyenlerdeki artış oranlarından daha yüksektir. 1981'de abonelerdeki artış % 13,4 iken bekleyenlerde % 2,3 gerileme olmuştur. Aynı şekilde 1985'de de bekleyenlerin sayılarında % 1,4 azalmıştır. Abonelerdeki artış özellikle 1984'den itibaren nisbi olarak daha hızlanmış ve 1984'de % 16,5 1985'de 15,9 1986'da 23,7 olmuştur. Aynı yıllarda ise bekleyenlerdeki artış sıra ile 0,4, 1,4 ve 16,3 olmuştur. 1986'da bekleyenlerdeki hızlı artışın bir kaynağı son yıllarda köylere telefon yaygınlaştırılmasıyla köylerde evlere telefon taleplerinin çokluğu olsa gerektir.

TABLO : 8

Telefon Abonelerinin Dağılımı

Yıllar	Umumi	%	Ev	%	İş yeri	%	Toplam Telefon Abonesi
1980	5.107	0,5	605.385	52,7	537.290	46,8	1.147.782
1981	5.174	0,5	703.461	54,0	592.923	45,5	1.301.558
1982	5.472	0,5	814.799	54,2	681.706	45,3	1.501.977
1983	6.718	0,5	936.522	55,9	729.987	43,6	1.673.227
1984	8.018	0,5	1.098.665	56,3	842.423	43,2	1.949.106
1985	11.379	0,5	1.292.450	57,3	955.434	42,2	2.259.261
1986	14.391	0,5	1.637.107	53,6	1.142.508	40,9	2.794.006

Tablodan da görüldüğü üzere, telefon abone dağılımı evlerde yüzde ve mutlak sayı itibariyle giderek artmaktadır. Buna karşı işyeri telefon abonman sayısı mutlak olarak artarken yüzde itibariyle azalmaktadır. Umumi telefon sayısı yüzde oranını korurken mutlak rakam olarak artmaktadır. Telefon talebinin karşılama oranı olarak 1980 yılında yüzde 41'den 1986'da yüzde 57'ye yükselmiştir. Yakın zamanda bütün taleplerin karşılanabileceği tahmin edilmekle beraber; umumi telefon sayılarının artırılması, ihtiyaç sahiplerinin rahatlatılması ve telefon konuşmalarının artması yönünde etkili olabilecektir.

Nüfus miktarı başına düşen abone sayılarında da önemli gelişmeler olmaktadır. Son yıllardaki gelişmeler daha hızlıdır.

TABLO : 9
100 Kişiyeye Düşen Telefon

Yıllar	(1000)	Nüfus (1000)	100 Kişi Başına Düşen Telefon
1980	1.147,8	44.737	2,57
1981	1.301,6	45.366	2,87
1982	1.502,0	46.780	3,21
1983	1.673,2	47.804	3,50
1984	1.949,1	48.265	4,04
1985	2.259,3	50.306	4,49
1986	2.794,0	51.546	5,42

Görüldüğü gibi 1980'de 100 kişiyeye 2,57 adet telefon düşerken her yıl devamlı artışlarla 1984'de 4,04'e 1985'de 4,49'a ve 1986'da 5,42 ye çıkmıştır. Bu da bize nüfus başına telefon sayılarının giderek artmakta olduğunu göstermektedir.

Evlerdeki telefon sayılarındaki artışlara paralel olarak her yıl aile başına düşen telefon miktarları da giderek artmaktadır. Aşağıdaki tabloda 100 aile başına düşen telefon sayıları görülmektedir.

TABLO : 10
Yüz Aile Başına Düşen Telefon Sayısı

Yıllar	Aile Sayısı	Evlerdeki Telf. Sayısı	100 Aile Başına Düşen Telf. Sayısı
1980	8.947,4	605,4	6,76
1981	9.073,2	703,5	7,75
1982	9.356,0	814,8	8,71
1983	9.560,8	936,5	9,79
1984	9.653,0	1.098,7	11,38
1985	10.061,2	1.292,5	12,85
1986	10.309,2	1.637,1	15,88

Not: Beş kişi bir aile kabul edilmiştir.

Tablodan da görüldüğü gibi 100 aile başına düşen telefon sayıları devamlı artmaktadır. 1980'de 100 aileye 6,76 telefon düşerken 1983'de bu 9,79 olmuştur. 1985'te ise 100 aileye düşen telefon miktarı 15,88'dir.

TABLO : 11

Telefon Santral Sayıları, Santral Oranları, Hat Sayıları ve Hizmet Karşılama Oranları

Yıllar	Otom.		Mamul		Topl. Sant.	Otom. Hat		Mamul Hat		Toplam Hat Kapasite.
	Sant.	%	Sant	%		%	%			
1980	197	6	3104	94	3301	1.024.000	79	274.000	21	1.298.000
1981	198	6	3206	94	3404	1.174.000	80	285.000	20	1.459.000
1982	218	6	3349	94	3667	1.361.000	82	306.000	18	1.667.000
1983	239	6	3657	94	3896	1.570.000	83	331.702	17	1.901.702
1894	305	7	3947	93	4252	1.873.578	84	368.113	16	2.241.691
1985	400	8	4506	92	4906	2.166.000	84	400.947	16	2.566.947
1936	697	12	5325	88	6022	2.917.675	87	430.512	13	3.348.187

Görüldüğü üzere otomatik ve mamül santral ve hat sayıları talebi karşılamak için mutlak rakamlar olarak arttırılırken, 1980 yılında otomatik hat oranı yüzde 79'dan 1986'da yüzde 87'ye yükselmiştir. Buna karşı aynı dönemde yüzde 21 olan mamül hat oranı yüzde 13'e düşürülmüştür. Muhtelif yıllarda santral başına düşen hat sayıları kapasiteye bağlı olarak farklılıklar göstermekle beraber, 1980 yılında bir otomatik santrale 5198 hat bağlı iken, mamül santrale ancak 88 hat bağlı idi. Bu rakamlar 1986 yılında 4186'ya karşı 81 olarak gerçekleşmiştir. Otomatik santrallerin, emekten tasarruf sağlamaları, rahatlık ve teknolojik üstünlük gibi avantajları dikkate alındığında, mevcut uygulamanın doğruluğu kendiliğinden anlaşılacaktır.

TABLO : 12

Telefon Santral Kapasiteleri ve Kullanma Oranları

Yıllar	Telf. Abonman Sayısı	Telf. Santral Hat Kapasitesi	Kapasite Kulla. Yüzdesi	Toplam Telf. Kapasi. Talebi	
				Talep Sayısı	Karş. Yüzdesi
1980	1.147.782	1.298.000	88,42	2.774.577	46,78
1981	1.301.558	1.459.000	89,21	2.892.780	50,44
1982	1.501.977	1.667.000	90,10	3.252.292	51,26
1983	1.673.227	1.901.702	87,98	3.498.518	54,36
1984	1.949.106	2.241.691	86,95	3.782.039	59,27
1985	2.259.261	2.566.947	88,01	4.066.503	62,88
1986	2.794.006	3.348.187	83,45	4.895.006	68,40

Tablodan da anlaşılacağı gibi; devanı eden alt yapı yatırımları dikkate alınacak olursa, yüksek bir kapasite kullanımı vardır. Aynı dönemlerde kapasitenin talebi karşılama oranları hızlı bir şekilde artarak yüzde 46.78'den yüzde 68.40'a yükselmiştir. Şu halde telefon hat kapasite çalışmalarının artırılmasına devam edilecektir.

TABLO : 13

Köy Telefonları

Yıllar	Telefonlu Köy Sayısı	% Artış	Telefonlu Köy Oranı	% Artış
1980	7.795	22,8	21,6	23,4
1981	8.093	3,8	22,4	3,7
1982	8.556	5,7	23,7	5,8
1983	10.272	20,1	28,4	19,8
1984	12.166	18,4	33,6	18,3
1985	16.000	30,4	44,4	32,1
1986	24.175	51,1	67,1	51,1

Telefon irtibatlı köy sayılarında son yıllarda oldukça hızlı gelişmeler kaydedilmiştir. 1980'de 36.155 adet köyden ancak 7.795 köyümüzde telefon varken bu miktar 1983'de 10.272'ye çıkmıştır. Ancak bu yıldan itibaren hızlı bir artışla 1984'te 12.166'ya, 1985'te 16.000'e ve 1986'da 24.175'e çıkmıştır. Bugün ise 30.000 köye telefon götürülmüştür. Yüzde nispetlerle ifade edildiğinde 1980'de köylerimizin %21.6'sında telefon varken ve bu 1983'e kadar %28.4'e çıkabilmişken, 1984'de %33.6'ya, 1985'de %44.4'e ve 1986'da %67.1'e çıkmıştır. Ağustos 1987 itibariyle köylerimizin %83.3'ünde telefon mevcut olup yıl sonuna kadar telefonsuz köy kalmayacaktır.

Tabloda da görüldüğü gibi son yıllardaki artış hızı da oldukça yüksektir. 1986'da telefonlu köy sayısı ve telefonlu köy oranındaki artışlar %51.1 olmuştur.

Ç — PTT YATIRIMLARI

PTT'nin son yıllarda yatırımlar açısından bir hamle içinde olduğunu söylemek mümkündür. Ulaşmış olduğu gelişme seviyesine ve kapasitesine uygun olarak yıllık program yatırımlarının daima üzerine çıkmaktadır. Bunun için yıllık yatırım programlarını revize etmekte ve yatırımlarını programların üstüne çıkarmaktadır. Nitekim 1983'ten bu yana yıllık yatırım programlarına göre revize edilmiş yatırımlarındaki artış %50'nin üzerinde olmuştur.

TABLO : 14

Yatırımlar (Milyon TL.)

Yıllar	Program	Gerçekleşme			Gerçekleşme %'s	
		Revize Program	% Artış	Gerçekleşme	Revize Prog.	Prog.
1980	8.700.0	11.150.0	28.2	13.150	147.5	117.9
1981	20.212.0	24.962.0	23.5	23.803	117.8	95.4
1982	32.474.5	38.434.6	18.4	37.100	114.2	96.5
1983	43.520.0	67.297.6	54.6	64.716	148.7	96.2
1984	63.660.0	125.000.0	96.3	124.505	195.6	99.6
1985	13.877.0	239.402.0	72.5	238.092	171.6	99.5
1986	30.179.0	453.312.8	50.2	453.034	150.1	99.9

Tablodan da görüldüğü gibi yıllık yatırım programlarına göre revize program miktarlarındaki artış 1982'de %18.4 iken bu artış 1983'de %54.6, 1984'de %96.3, 1985'de %72.5 ve 1986'da %50.2 olmuştur. Bu da PTT'nin yatırım kapasitesi bakımından devamlı bir artış içinde olduğunu göstermektedir.

Yıllar itibariyle yatırım gerçekleştirmeleri de oldukça yüksek düzeyde bulunmaktadır.

1983'den itibaren yıllık programa göre yatırım gerçekleştirmeleri %150'nin üzerine çıkmıştır. Revize programa göre de gerçekleştirmeler oldukça yüksek olmuş ve yüzde yüze varan yatırım gerçekleştirmeleri meydana gelmiştir.

1 — Projeler İtibariyle Yatırım Harcamaları

Projeler itibariyle PTT yatırım harcamalarına bakıldığında telefon santrallerinin en büyük payı aldığı görülmektedir. Bunu şehir içi telefon şebekesi ve uzak mesafe telekomünikasyon sistemleri takip etmektedir. Bundan sonraki sırayı ise, köy telefonları almaktadır. Özellikle 1983'ten itibaren köy telefonlarının toplam yatırımlardan aldığı nisbi pay devamlı yükselmiştir. Aşağıdaki tabloda PTT yatırımlarının projeler itibariyle mutlak ve yüzde dağılımları görülmektedir.

TABLO : 15

Projeler İtibariyle PTT Yatırımları (Cari Fiyatlarla Milyon TL)

Yıllar	Posta Miz.	Telefon Sant.	Teleks Sant.	Şehir içi Tel. Şb.	Köy Tel.	Uzak Mes. Telekom. sis. Diğerleri	Binalar	Toplam
1980	111	5.295	324	3.200	1.187	810	1.774	13.150,0
%	0,84	40,26	2,47	24,33	9,11	6,16	13,50	100,0
1981	125	8.877	8	8.080	1.228	2.153	2.448	23.803,0
%	0,53	37,29	0,03	33,94	5,16	9,05	10,29	100,0
1982	227	16.704	43	13.789	686	976	2.534	37.100
%	0,61	45,03	0,12	87,17	2,31	2,63	6,82	100,0
1983	437	26.966	1.212	24.190	2.542	3.950	3.564	64.916
%	0,68	41,70	1,87	37,38	3,93	6,10	5,51	100,0
1984	32	40.139	5.958	35.227	4.908	22.355	8.707	24.505
%	0,03	32,24	4,79	28,29	3,94	17,95	6,99	100,0
1985	236	76.642	11.653	48.675	10.161	62.063	22.335	238.092
%	0,10	32,19	4,89	20,44	4,27	26,07	9,33	100,0
1986	491	192.650	5.486	92.500	32.896	94.247	5.229	453.034
%	0,11	42,52	1,22	20,42	7,26	20,80	6,53	100,0

Tablodan da görüldüğü gibi, toplam yatırımlar içinde telefon sant-rallarının payı 1983'te %41.70 iken 1984 ve 1985'de %32'lere gerilemiş ve 1986'da tekrar yükselerek %42.52 olmuştur. Şehir içi telefon şebe-kesinin payı ise 1983'de 37.38 iken, 1986'da %20.42'ye gerilemişti. Uzak mesafe telekomünikasyon sisteminin payı da devamlı artış göstermiş, %6'lardan 1985'de %26.07'ye yükselmiş ve 1986'da da %20.80 olmuştur. Teleks ile ilgili yatırımlar 1983'de %1.87'lik paydan, 1985'de %5'lere yükseltilmiş ve yatırım ihtiyacının azalmasından ötürü de 1986'da tek-rar 1,22'lik paya düşürülmüştür. Söz konusu dönemde köy telefonlarının payı devamlı artış kaydetmiş ve %3'lerden %7'lere yükseltilmiştir.

2 — PTT Yatırımlarının Finansman Kaynakları

PTT son yıllarda yatırımlarının büyük bir kısmını öz kaynakların-dan karşılamaktadır. Öz kaynaklarının yanında Devlet Yatırım Ban-kası ve Dış Proje kredilerinden de yararlanmaktadır. 1985'ten bu yana da Devlet Bütçesinden herhangi bir pay almamaktadır. Aşağıdaki tablo 1980'den itibaren yatırımlarda kullanılan finansman kaynaklarının mutlak ve nisbi dağılımını göstermektedir.

TABLO : 16

Yatırımlarda Kullanılan Finansman Kaynakları (Milyon TL.)

Yıllar	Özkay.		Bütçesi		Devlet Yatırım Bank.		Dış Proj. Kredisi		Toplam	
		%		%		%		%		%
1980	3.990	30.34	4.434	33.72	3.462	26.33	1.264	9,61	13.150	100
1981	11.643	48.91	837	3.52	8.905	37.41	2.418	10,16	23.803	100
1982	14.442	38.93	1.386	3.73	13.269	35.77	8.003	21,57	37.100	100
1983	42.414	65.54	10.457	16.16	4.000	6.18	7.845	12,12	64.716	100
1984	74.820	60.09	16.631	14.16	5.000	4.02	27.054	21,73	124.505	100
1985	185.838	78.05	—	—	1.000	0.42	51.254	21,53	238.092	100
1986	320.027	70.64	—	—	20.481	4.52	112.526	24,84	453.034	100

Tablodan da görüldüğü gibi, PTT son yıllarda yatırımlar için kendi kaynaklarına daha fazla başvurmuştur. Nitekim, 1980'de özkaynak-ların toplam PTT yatırımlarındaki payı %30 iken, 1983'den itibaren bu pay büyük bir sıçrama göstermiş ve 1983'de %65, 1984'de %60, 1985'de %78 ve 1986'da %70 olmuştur. 1984 Devlet Bütçesinden yatırımlarının %14'ü nispetinde bir pay alırken, 1985'ten itibaren ise Devlet

Bütçesine başvuramaz olmuştur. PTT dış kaynak olarak 1986'da Devlet Yatırım Bankasından, yatırımlarının %4.52'si nisbetinde bir pay almıştır. Dış proje kredisi olarak da %24.84 nisbetinde dış krediye başvurmuştur. Diğer bir deyimle PTT yatırımlarında %70 özkaynak %30 dış kaynak kullanmıştır.

3 — Ulaştırma Bakanlığına Bağlı Kuruluşların Yatırımları İçinde PTT Yatırımlarının Payı :

Bu hususlara ait bilgilere baktığımızda, PTT'nin payının giderek artmakta olduğunu görmekteyiz. Aşağıdaki tablo yıllar itibariyle bu mukayeseyi yapmaya imkân vermektedir.

TABLO : 17

PTT'nin Ulaştırma Bakanlığı ve Bağlı Kuruluşların Yatırımları İçindeki Payı (Milyon TL.)

Yıllar	Toplam Yatır.	PTT Yat	PTT Top. Yat. %
1980	38.667	13.150	34.01
1981	59.633	23.803	39.92
1982	88.054	37.100	42.13
1983	148.898	64.716	43.46
1984	254.015	124.505	49.01
1985	600.272	238.092	39.66
1986	809.441	453.034	55.97
1987	894.805	426.800	47.70

(Program)

Tabloda da görüldüğü gibi, Ulaştırma Bakanlığı ve ilgili kuruluşların yatırımları içinde PTT'nin payı 1980'de %34 iken, 1984'e kadar devamlı artış göstererek %49'a çıkmıştır. 1985'de ise %39.66'ya düşmüştür. 1986'da ise tekrar yükselerek %55.97 olmuştur. Görüldüğü gibi, PTT'nin yatırımları Bakanlığa bağlı kuruluşların toplam yatırımlarının %50'si kadardır.

4 — PTT Finansman Durumu

PTT ihtiyaçlarının dağılımında, yıllara göre değişmeler meydana gelmektedir. Aşağıdaki tabloda toplam ihtiyaçların nerelerden kaynaklandığını görmek mümkündür.

TABLO : 18

PTT İhtiyaçlarının Dağılımı (Milyon TL.)

Yıllar	Yatırım Ödeme	%	Borç. Öd.	%	Kanuni Ödeme	%	Diğer	%	Toplam İhtiva
1980	13.150	75,1	3.093	17,7	—	0,0	1.275	7,2	1.751
1981	23.805	76,0	2.496	8,0	494	1,6	4.502	14,4	3.129
1982	37.100	69,2	1.616	3,0	4.770	8,9	10.152	18,9	5.363
1983	64.716	64,4	11.257	11,2	7.167	7,1	17.362	17,3	10.050
1984	124.505	61,4	5.155	2,4	9.518	4,7	63.902	31,5	20.308
1985	238.092	42,2	24.129	4,3	25.123	4,5	276.801	49,0	56.414
1986	453.034	52,8	48.200	5,6	79.940	9,3	276.316	32,2	85.749

Tablonun tetkikinden de görüldüğü gibi, toplam ihtiyaçlar içinde en büyük payı yatırım ödemeleri teşkil etmektedir. Ancak 1980'den bu yana toplam ihtiyaçlar içinde yatırımların payı giderek azalmıştır. Nitekim 1980'de bu pay %75.1 iken, muntazam bir nisbi azalma ile %42.2'ye düşmüş, 1986'da ise tekrar %52.8'e yükselmiştir.

Toplam ihtiyaçlar içinde borç ödemelerinin payında yıllara göre oldukça farklılıklar vardır. 1980'de %17.7 olan bu pay, 1981'de %8'e, 1982'de ise %3'e düşmüştür. 1983'de ise %11.2'ye yükselmiştir. 1984'de 2.4, 1985'de 4.3 ve 1986'da 5.6 olmuştur. Kanuni ödemelerde ise genellikle artış görülmekte olup 1986'da toplam ihtiyaçların %9.3'ünü kanuni ödemeler teşkil etmiştir. Diğer ödemeler ise genellikle muntazam bir artış göstermiştir. Nitekim 1980'de %7.2 olan bu pay, 1985'e kadar devamlı artışla %49'a çıkmıştır, 1986'da ise %32.2 olmuştur.

İhtiyaçları karşılamak üzere tedarik edilen kaynaklara baktığımızda yıllar itibariyle işletme içinden tedarik edilen kaynakların giderek arttığını, işletme dışından tedarik edilen kaynakların da giderek azaldığını gözlemekteyiz. Bu da bize, PTT'nin işletme dışı kaynaklara giderek daha az başvurduğunu, ihtiyaçlarını daha çok işletme içinden ve kendi kaynakları ile karşıladığını göstermektedir.

TABLO : 19

PTT'nin Kaynakları (Milyar TL.)

	İşletmeden	%	İşletme Dışından	%	Toplam
1980	8.152	46.5	9.366	53.5	17.518
1981	19.137	61.1	12.160	38.9	31.297
1982	30.980	57.8	22.658	42.2	53.638
1983	78.200	77.8	22.302	22.2	100.502
1984	153.395	75.5	49.658	24.5	203.080
1985	511.891	90.7	52.254	9.3	564.145
1986	724.483	84.5	133.007	15.5	857.490

Tablodan da görüldüğü gibi, 1980'de toplam kaynakların %46.5'ini, işletme içinden, %53.5'ini ise, işletme dışından sağlanmış, yıllar itibariyle işletme içinden sağlanan kaynakların oranı devamlı artmış ve 1985'te %90.7'ye yükselmiştir. İşletme dışından sağlanan kaynakların oranı da devamlı düşerek 1985'de %9.3 olmuştur. 1986'da da iç kaynakların oranı %84.5, dış kaynakların oranı ise %15.5'tir.

Yıllar itibariyle PTT yatırımlarındaki hızlı artış, bu yatırımların toplam Ulaştırma-Haberleşme sabit sermaye yatırımları içindeki payını da arttırmıştır. Nitekim 1980 yılında toplam Ulaştırma-Haberleşme yatırımları içinde PTT yatırımlarının payı %10.13 iken, devamlı bir artışla bu pay 1986'da %19.75'e çıkmıştır.

TABLO : 20

**Toplam Ulaştırma-Haberleşme Sabit Sermaye Yatırımları
İçinde PTT'nin Payı (Milyar TL.)**

	Ulaştırma-Haberleşme SSY	% Artış	PTT Yatır	Artış %	U+Hab. PTT	Artış %
1980	130.3	—	13.2	—	10.13	—
1981	217.9	67.2	23.8	80.3	10.93	7.9
1982	316.9	45.4	37.1	55.9	11.71	7.1
1983	436.5	37.7	64.7	74.4	14.02	26.6
1984	727.1	66.6	124.5	92.4	17.12	15.5
1985	1.340.7	84.4	238.1	91.2	17.76	3.7
1986	2.293.1	71.0	453.0	90.2	19.75	11.2

Tablodan da görüldüğü gibi, PTT yatırımlarındaki yıllık artış hızları toplam Ulaştırma-Haberleşme sabit sermaye yatırımlarındaki yıllık artışlardan daha hızlı olmuştur. Bunun sonucunda da bu yatırımlar içinde PTT'nin payı devamlı yükselmiş ve 1986'da %19.75 olmuştur. Ancak bu nisbi paydaki artışlar yıllar itibariyle birbirlerinden farklı olmuştur. Nitekim bu dönemde en yüksek artış %26.6 ile 1983'te olmuştur. Bunu %15.5'lik bir artışla 1984 yılı takip etmiştir. 1985 yılındaki artış %3.7 olmuşken, 1986'da da %11.2 olmuştur.

5 — PTT Yatırımlarının Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri :

PTT'nin nisbi öneminin giderek arttığını görmekteyiz. Nitekim 1980-1986 döneminde PTT yatırımlarındaki artış hem GSMH ve hem de SSY'larındaki artışlardan daha hızlı olmuştur. Bunun sonucunda da PTT yatırımlarının gerek GSMH ve gerekse SSY içindeki payı giderek artmıştır.

TABLO : 21

PTT Yatırımlarının Sabit S.Y. ve GSMH'dan Aldıkları Paylar
(Cari T.) (Milyar TL.)

	GSMH	SSY	PTT	PTT/GSMH %	PTT/SSY %
1980	4.432.7	861.5	13.1	3.0	15.3
1981	6.553.5	1.250.9	23.8	3.6	19.0
1982	8.735.1	1.646.9	37.1	4.2	22.5
1983	11.549.1	2.214.9	64.7	5.6	29.2
1984	18.352.8	3.369.9	124.5	6.8	36.9
1985	27.715.2	5.441.5	238.1	8.6	43.8
1986	39.117.3	8.742.9	453.0	11.6	51.8

Tablodan da görüldüğü gibi, PTT yatırımlarının toplam sabit sermaye yatırımları içindeki payı 1985'te %15.3 iken devamlı bir yükselişle 1986'da %51.8'e, GSMH içindeki payı da %3'ten %11.6'ya yükselmiştir. Bu da bize PTT yatırımlarındaki artışın ekonomideki genel gelişmelerden daha hızlı olduğunu göstermektedir.

D — PTT İşletmesinin Verimlilik, İktisadilik, Kârlılık, Yatırım/Hasıla Oranları ve Eğitim ile İlgili Görünümü

1 — Verimlilik :

Temelinde asgari girdilerle, azami çıktı sağlama gayesi yatan verimlilik kavramı oldukça önemli bir kavramdır. Verimlilik analizlerinin en dikkati çeken taraflarının başında; ekonomik gücün genel göstergeleri olarak makro veya mikro organizasyonlarda ve hatta milletlerarası rekabette durum tesbitini, ücret politikaları ve diğer sosyal siyaset tedbirlerinin ölçülerini ortaya koyması gelir. Hemen şunu da ifade edelim ki, en azından her işkolu veya iş çeşidi için ayrı ayrı verimlilik hesaplarının yapılması daha yararlı bir yoldur.

Bir çok gelişmiş ülkelerin (Japonya, Batı Almanya, Fransa, İngiltere vs.) büyüme hızlarına en büyük tesiri verimlilik artışının yaptığını görmekteyiz. Dolayısıyla, yönetici ve uzmanların kararlarında ve hesaplarında isabet ve faydanın azamileşmesini temin için verimliliğin her çeşidi üzerinde bilgi sahibi olmalarında yarar vardır.

Verimliliğin büyüme hızı ile olan ilgisini daha açık bir şekilde görebilmek için aşağıdaki tabloyu incelemekte yarar vardır.

TABLO : 22

Verimlilik ve Ekonomik Büyüme

	Japonya (Sabit Fiyatl.)		Batı Almanya (Sabit Fiyatl.)		Batı Avrupa (Sabit Fiyatl.)		A.B.D. (Sabit Fiyatl.)	
	%		%		%		%	
Toplam								
Ekonomik								
Büyüme	10.1	100.0	7.2	100.0	4.8	100.0	3.3	100.0
Emek								
Artışının								
Katkısı	1.3	12.9	1.3	18.7	0.8	16.7	1.1	33.3
Sermaye								
Artışının								
Katkısı	2.7	26.7	1.4	19.8	0.9	18.8	0.8	24.2
Verimlilik								
Artışının								
Katkısı	6.1	60.4	4.5	61.5	3.1	64.6	1.4	42.4

Kaynak : Üstünel, B. Ekonomik Kalkınmada Verimliliğin Yeri ve Önemi. MPM Kalkınma Stratejisi ve Verimlilik Sempozyumu, Ankara 1975, s. 36.

Tablodan da anlaşılacağı üzere, büyüme hızının içinde en büyük payı verimlilik teşkil etmektedir. Sırasıyla bu oranlar Japonya'da yüzde 60.4, Batı Almanya'da yüzde 61.5, Batı Avrupa'da yüzde 64.4 ve A.B.D. yüzde 42.4'tür.

Çağımızda en önemli verimlilik türü teknik verimlilik olup, Türkiye'de bu oran 1950-60 dönemi için yüzde 61.0 olarak hesaplanmıştır(1).

PTT Genel Müdürlüğü kendi bünyesi ile ilgili olarak düzenli istatistikler tutmakta ve bazı hesaplamalara girişmiş bulunmaktadır. Ancak, mevcut bilgilerin daha iyi değerlendirilebilmesi temin maksadıyla verimlilikle ilgili bazı ölçümlerin ortaya konmasında fayda görmekteyiz. Bilindiği üzere Türkiye'de verimliliğin ölçülmesinde gerçeği tam olarak yansıtmayı güçleştiren yönetim ve çalışanların da dışında maddî ve manevî pek çok unsur mevcuttur. Bu sebeple, başarı veya başarısızlığın sonuçlarının kimlere ait olduğunu her zaman tayin etmek mümkün değildir. Buna rağmen yıl sonları ve yıllar itibariyle ölçmelerin sonuçlarını bilmek ve temayülleri tesbit etmek yararlı olacaktır. Biz burada ele alacağımız örneklerde, işletmelerde her bir girdinin niteliğini ve üretim boyunca oynadığı rolü açığa çıkaran kısmî verimlilik ile ilgili bazı örneklerin üzerinde duracağız.

$$\text{Emek Verimliliği} = \frac{\text{Toplam Hasıla (Çıktı)}}{\text{Kullanılan Emek Miktarı, (İşgücü)}}$$

TABLO : 23

PTT'de Emek Verimliliği (1960-1986)

	Toplam Hasıla (Çıktı-Milyon)	Kullanılan Emek (İşgücü)	Verimlilik
1980	35291.3	64032	0.55
1981	54956.8	63018	0.87
1982	73787.9	65369	1.13
1983	114827.1	70445	1.63
1984	233168.6	72590	3.21
1985	362939.4	72553	4.74
1986	552032.6	76508	7.22

(1) Aynı Tebliğ sh. 40.

Tablodan da görüleceği üzere verimlilik oranı yıllar itibariyle artarak devam etmiştir. Bunda fiyat-maliyet artışlarının ve fiyat düzenlemelerinin rolü olmakla beraber, kârlılık oranındaki artışlar dikkate alınacak olursa, PTT'nin değişen şartlar muvacehesinde işletme açısından genelde uygun bir verimlilik politikası uygulandığını söyleyebiliriz.

TABLO : 24

PTT'de Sermaye Verimliliği (1980-1986)

	Toplam Hasıla (Milyon TL.)	Sermaye (*) (Milyon TL.)	Sermaye Verimliliği
1980	35.291.3	26.730.8	1.32
1981	54.956.8	39.899.0	1.37
1982	73.787.9	53.271.4	1.39
1983	114.827.1	244.389.8	0.47
1984	233.168.6	362.945.3	0.64
1985	362.939.4	492.975.0	0.74
1986	552.082.6	649.964.4	0.85

(*) Varlıklar = Sermaye + Borçlar formülü dikkate alınmıştır.

Tablodan da görüleceği üzere, PTT işletmesi özellikle 1983 yılından itibaren arzu edilir bir büyümenin içindedir. 1983 ve sonraki yıllar yatırımların süratle arttığı, özellikle telefon yatırımlarının ülkenin her yerine yayıldığı yıllar olmuştur. 1982 yılında sermayenin yaklaşık 53 milyardan 1986'da 850 milyara çıkması dikkat çekicidir. Yatırım faaliyetleri ve bunun sonucunu alabilecek zaman faktörü göz önüne alındığında, gittikçe artan sermaye verimliliği, başta teknolojik ilerleme olmak üzere, diğer üretim faktörleri (meselâ emek verimliliği) verimliliği ile de paralellik göstermektedir. Bizim ülkemizin şartları dikkate alındığında kazanan ve harçayabilen imkânlarıyla PTT istikrarlı bir çalışma düzenine ve elverişli ortama sahiptir diyebiliriz.

İşletme sevk ve idaresinde iktisadilik kavramı orta ve uzun dönem hesaplarında yönetim kadrolarının karar vermeleri ve aynı iş dallarında rekabete dayalı mukayeseler yapmalarında önemli bir kavramdır.

$$\text{İktisadilik} = \frac{\text{Gelirler Toplamı}}{\text{Maliyetlerler Toplamı}}$$

2 — İktisadilik :

TABLO : 25

PTT'de İktisadilik Oranları (1980-1986)

Yıllar	Oran	(Milyon TL)
1980	1.22	(35.291.3 / 28.730.0)
1981	1.32	(54.956.8 / 41.333.3)
1982	1.32	(73.787.9 / 55.784.6)
1983	1.24	(114.827.1 / 91.896.0)
1984	1.62	(233.168.6 / 143.687.7)
1985	1.81	(362.939.4 / 199.538.9)
1986	1.46	(552.082.6 / 175.972.2)

Tablodan da anlaşılacağı üzere, PTT 1980-1986 yılları arasında giderlerinden daha fazla gelir temin etmiş ve dolayısıyla kaynaklarını iktisadi bakımdan devamlı gelir fazlası sağlayacak şekilde kullanabilmiştir. İktisadilik oranlarındaki farklılıkların sebepleri üzerinde yöneticilerin dikkatli bir şekilde durmalarında, işletmelerin özel problemlerini takip etmelerinde ve bunu raporlarında belirtmelerinde yarar vardır. Oranlardaki dalgalanmaların en önemli sebepleri arasında; ithalata bağlı mallardaki fiyat artışları, kredi faiz oranlarındaki yükselişler ve yurt içi özellikle mal ve hizmet fiyatlarındaki enflasyonist sonuçların etkili olması ve buna bağlı olarak satış fiyatlarındaki gecikmeli ayarlamalar dikkatimizi çekmektedir.

3 — Kârlılık :

TABLO : 26

PTT'de Kârlılık Oranı (Rantabilite) (Milyon TL)

Yıllar	Kâr	Sermaye (*) (Pasif-Borçlar)	Kârlılık Oranı
1981	6561.3	26730.8	24.54
1981	13623.4	39899.0	34.14
1982	18039.2	53271.4	33.86
1983	22931.1	244389.8	9.38
1984	89480.9	362945.3	24.65
1985	163400.5	492975.0	33.14
1986	176110.5	649964	27.09

(*) Varlıklar = Sermaye + Borçlar formülü dikkate alınmıştır.

Tablodan da görüleceği gibi, PTT'nin kârlılık oranları, Rantabilite, $Kâr \times 100$

= ————— istikrarlı değildir. Bunun başlıca sebepleri arasında Sermaye

kısa ve uzun vadeli borçlanmalar, borç ödemelerindeki vadeler, PTT yatırımları gibi, kalemlerdeki değişmeler fiyatların ayarlanmasındaki güçlükleri sayabiliriz. İşletmelerde verimlilik artışı ve maliyet düşürülmesi ile de yakın ilgisi olan rantabilite, sene içi gidişin kontrolü için yi bir anahtardır. Ele alınan yıllarda zarar bahis konusu değildir. Genelde kârlılık oranları düşük sayılmamalıdır.

4 — Yatırım / Hasıla Oranları :

TABLO : 27

PTT'de Yatırım/Hasıla Oranları

Yıllar	Yatırım (Milyon TL.)	Hasıla (Milyon TL.)	Yatırım/Hasıla
1980	13.150	35.291.3	0.37
1981	23.803	54.956.8	0.43
1982	37.100	73.787.9	0.50
1983	64.716	114.827.1	0.56
1984	124.505	233.168.6	0.53
1985	238.092	362.939.4	0.66
1986	453.034	552.082.6	0.82

Tablodan da görüleceği gibi, PTT yatırımları fevkalâde yüksek bir yatırım/Hasıla oranına sahiptir. Buna göre, yatırımların geri ödeme süreleri bilhassa son iki yılda yaklaşık 1.5 yıla inmiş bulunmaktadır.

Mevcut taleplerin süratle karşılanabilir seviyeye gelmesi için yapılan altyapı yatırımlarındaki gelişmeler, süratle devam etmektedir. Daha önceki yıllardan bu tarafa biriken talepler ve ek talepler sebebiyle, özellikle, telefon hizmetlerinde gecikmeli durumlara kısa zamanda çare bulunabilecek bir mecraya girilmiştir. Birkaç yıl sonra PTT idaresinin yatırım artış oranlarında azalmalar ve yüksek katma değer rakamları beklenilmelidir.

5 — Eğitim Faaliyetleri :

Teknolojik seviye bakımından aşağı yukarı birbirlerine eşit olan ülkelerin verimliliklerinde önemli farklılıklar olabilmektedir, meselâ,

Japonya'da 1950-1958 yılları arasında yıllık ortalama verim artışı yüzde 7,0 iken, buna karşı ABD'de yüzde 1,8 olmuştur⁽²⁾. Bu sonuç sosyal ve kültürel yapı farklılıklarının, geniş ifadesiyle sosyal ve kültürel mânâdaki «Birlik şuuru»nun önemini ortaya çıkarmış bulunmaktadır. Genel seviyedeki politikalarda iktisadî büyüme yanında orta tabakalaşma ve sosyal bütünleşme kavramlarının paralellik göstermesi unutulmamalıdır.

Eğitim, beşerî sermayenin kalitesini yükselten en önemli faktördür. Bu özelliği dolayısıyla da bir yatırımdır. ABD'de yapılan iki araştırmaya göre, 1809-1949 yılları arasında (Rector Cerres) GSMH'nin yüzde 5,3'ünün; 1929-1957 yılları arasında (A. Renison) GSMH'nin yüzde 23'ünün kaynağının eğitim olduğunu hesaplamışlardır⁽³⁾. Batılı ülkeler gibi, SSCB'de bu konuya çok önem vermektedir. Günde 2500-3000 makaleyi tercüme edip dağıtan bir teşkilât kurması dikkat çekicidir⁽⁴⁾.

Eğitim ile nüfus kalitesinin artırılması menfaat birliği düşüncesinin geliştirilmesi, biz şuurunun çalışan gruplara aşılması, insanî muamele ve moral gücün yükseltilmesi... sayesinde verimliliğin arttığı gözlenmektedir⁽⁵⁾.

TABLO : 28

Yıllar	GENEL İDARİ PERSONEL			TEKNİK PERSONEL			İdarecilik ve Lisan Eğitimi Görenler
	Personel Sayısı	Eğitim Görenler	%	Pers. Sayısı	Eğitim Görenler	%	
1980	55.655	2.496	4.48	7.946	1.493	18.78	209
1981	54.725	2.332	4.26	7.762	1.429	18.41	307
1982	56.665	2.723	4.80	8.113	1.293	15.93	488
1983	60.442	2.659	4.39	9.355	1.736	18.53	412
1984	61.926	2.989	4.82	9.912	2.653	26.76	447
1985	61.756	2.998	4.85	10.046	2.223	22.12	419
1986	64.722	2.095	3.23	11.007	1.976	17.95	482
Toplam Ortalama			4.40			19.78	395

(2) Alston, J. P., Japon Ödüllendirme Sistemi, Verimlilik Dergisi, C. 13, Ankara, 1984, s. 101.

(3) Delican, M., Verimlilik ve Verimliliği Etkileyen Faktörler (YLT), İstanbul, 1987, s. 134.

(4) Demir, A., Çağdaş Teknolojik Gelişmeler, Ankara, 1973, s. 2

(5) Kurtkan, A., Genel Sosyoloji, İstanbul, 1986, s. 280

Tablodan da anlaşılacağı üzere; PTT bünyesinde 7 yıllık ortalama hizmet içi personel eğitimi dikkate alındığında, Genel idarî personelin yüzde 4.40, Teknik personelin yüzde 19.78 oranında eğitim gördükleri anlaşılmaktadır. Yıllık yüzde oranlarının da aşağı yukarı genel ortalama civarında bulunduğu dikkati çekmektedir.

1980-1986 yılları arasında Teknik sahada 12.803, Telefon ve Telgraf hizmetlerinde 9.017, Posta hizmetlerinde 9.265, İdarecilik ve yabancu dil kurslarında da 764 personel eğitime tâbi tutulmuştur.

PTT işletmelerinin özellikle dikkate alınarak eğitim ve ilgili yüzde değerlerin bundan sonraki yıllarda yükseltilmesinin hedef olarak alınmasında yarar vardır.

Beşerî sermayenin kalitesini arttırmak bakımından meslek içi ve işbaşı eğitimin gelişmiş ülkelerde oldukça önem verilen konuların başında geldiği görülmektedir. Eğitime tâbi tutulan personele, ele alınan konuların neden ve nasıl sorularının cevaplarını iyi kavramalarına, bilhassa önem verilmelidir. Teknolojik maharet, psikolojik faktörler, çevre şartları, grup dinamiği ve işin sonuçlarını bir bütün halinde gösterebilmek hususundaki çalışmalar dikkate alınarak eğitim programlarının düzenlenmesi; ayrıca birlik ve beraberlik duygularının ülke ve çalışanların menfaatlerini arttırıcı özelliklerini örneklerle ortaya koyarak kültürel dersler ve yayımlar yapılması PTT idaresinin daha verimli, uyumlu ve huzurlu bir müessese olması bakımından yararlı olacaktır.